

Türkiye’deki Ev İşçisi Kadınlara Yönelik Toplumsal Cinsiyet Temelli Söylemin Eleştirel Bir Analizi: kadinlarkulubu.com Örneği

Pınar Yazgan

Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi
Sosyoloji Bölümü, Adapazarı

M. Murat Yücesahin

Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
Coğrafya Bölümü, Ankara. mmyucesahin@yahoo.com

Sevim Atila Demir

Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi
Sosyoloji Bölümü, Adapazarı

175

Öz

Emeğe dayalı hizmet sektörünün bir kolu olan ev işçiliği, tek bir iş yükünü tanımlamaktan ziyade çeşitli işleri barındıran bir alt sektördür. Bu işler yaygın olarak çocuk, yaşlı ve hasta bakımı ile temizlik, ev içinde mutfak ve servis işlerinden oluşmaktadır. Ev içindeki emeğe yaygın olarak yerli ve yabancı göçmen kadınlar iştirak etmektedir. Ancak bu grupların ev içinde icra ettikleri iş türleri bakımından aralarında farklılıklar bulunmaktadır. Bu enformal sektörde, ev içi hizmetin yerine getirilmesi sürecinde sömürüye kadınların çok daha fazla maruz kalmalarının yanı sıra göçmen olmaktan kaynaklanan dezavantajları da bulunmaktadır. Bu çalışmanın amacı, www.kadinlarkulubu.com sitesinde, kadınların ev içi emeğe ve yerli ve yabancı ev işçisi olarak çalışan kadınlara yönelik söylemleri, toplumsal cinsiyet çerçevesinde eleştirel söylem analizi yaklaşımı ile değerlendirmektir. Sonuç olarak ev içi hizmetlerin ağır sorumluluğu ve görünmez bir emek oluşu bu tür işlerde çalışan bireyler açısından katlanarak artan sorunlar yaratmaktadır.

Anahtar sözcükler: Ev işçisi kadınlar, göç, toplumsal cinsiyet, eleştirel söylem analizi, Türkiye

A Critical Analysis of Gender-based Discourse about Domestic Women Workers in Turkey: The Case of kadinlarkulubu.com

Abstract

Domestic work, a branch of the labor-based service sector, is a sub-sector that does not have a single workload but rather a variety of jobs. These jobs commonly consist of home based care (caring for children, the elderly or palliative care) and domestic work (cooking, cleaning, gardening and maintenance work.) While both local and immigrant women participate in the domestic work sector, there are, however, differences among these groups in terms of the type of activities that they perform in the home. In this informal sector, there are also disadvantages caused by immigration, as well as by the increased exposure of women in the process of domestic service fulfilment and labor exploitation. The aim of this study is to evaluate the discourse produced by local and foreign female domestic workers towards domestic labor in relation to the website kadinlarkulubu.com. It examines the critical discourse analysis from a gender context. The heavy responsibility of in-home services and the creation of so-called 'invisible labor' often give rise to problems for the individuals working in this sector.

Keywords: Domestic women workers, migration, gender, critical discourse analysis, Turkey

1. Giriş

Ev hizmetleri sektörü, ücretli ve yevmiyeli olarak bakım, temizlik ve servis hizmetlerinde yerli ve göçmen emeğini barındırmaktadır. Sektörde yaygın olarak yabancı ev işçileri yatılı çalışmayı, yerli ev işçileri ise gündelik temizlik işlerini tercih etmektedir. Kadın işgücüne dayalı, özellikle yerli-vasıfsız kadın işgücünden oluşan bu görünmez sektörün yabancı kadın işçilerden oluşan kolu ise eğitim düzeyi yüksek olan-

ları da kapsamaktadır. Türkiye’de özel kreşlere ve bakım evlerine bir alternatif olarak aile merkezli çözümlerin (büyükannelerin torunlara, yetişkinlerin yaşlı ebeveynlerine bakımı gibi) yanı sıra bakıcılık ve yatılı bakıcılık da yaygın olarak tercih edilmektedir. Özellikle kişisel güvene dayalı ağların kullanımı yoluyla ulaşılan kişiler kayıt dışı nitelikte çalışmaktadır. Bu durum, çalışan kişinin sosyal güvenlik kapsamının dışında kalınmasına bağlı olarak birçok soruna yol açmaktadır. Ev işçiliği kayıt dışılığın yerli ve yabancı çalışanlar olarak en fazla olduğu sektörler arasındadır. Enformel sektörün özelliğiyle ilgili olarak ev işçilerinin karşılaştıkları sorunlar özellikle iş tanımındaki ve kapsamındaki belirsizlikten kaynaklanmaktadır (Erdem ve Şahin, 2009: 282). Bu belirsizlik, ‘ev işçiliği’ kategorisinde bir meslek sınıflamasının bulunmaması, International Standard Classification of Occupations/Uluslararası Standart Meslek Sınıflaması (ISCO) 88’de tanımlanan çok farklı mesleklerin ev hizmetleri kapsamına girebildiği gibi, ev işçisinin yaptığı mesleklerin bir kısmının da ev hizmetleri alanının dışında kalmasından ileri gelmektedir (International Labour Organization/Uluslararası Çalışma Örgütü, ILO, 2013: 3). Uluslararası Çalışma Konferansı 2011 yılı Haziran ayında 189 sayılı Ev İşçileri Sözleşmesi’ni ve 201 sayılı Tavsiye Kararı’nı benimsemiştir. Söz konusu iki belge, ilk kez ve özel olarak ev işçileri için insana yakışır işlerin teşvik edilmesini hedefleyen uluslararası standartlar getirmekteydi. Ancak bu tür karar ve sözleşmelere rağmen başka ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de ev işçiliği özellikle bu sektörde emek harcayan kadınların pek çoğunun emek, kazanç ve karşılaşılan şiddet gibi çeşitli hususlar bakımından mağdur olmasına neden olmaktadır.

Türkiye’de ev işçisi olarak çalışanların sayısına ilişkin güvenilir istatistikler mevcut değildir. Temel veri kaynağı olarak Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TÜİK) Hanehalkı İşgücü İstatistikleri’nde (2011), ev işçilerinin faaliyet kolu, “ev içi çalışan personelin işverenleri olarak ha-

nehalklarının faaliyetleri” biçiminde tanımlanmış olup, hizmetçi, aşçı, garson, uşak, baş kâhya, temizlikçi, bahçıvan, kapıcı, kâhya, özel şoför, ev bekçisi, mürebbiye, bebek bakıcısı, özel öğretmen, sekreter vb. ev içi işler kapsamında yer almaktadır. Türkiye’de bu sektörde çalışanlar TÜİK mikro verilerince ve 2011 yılı için 150 bin 600 kişidir. Ancak bazı araştırmalarda bu sayıya kuşkuyla yaklaşılması ve sayının daha fazla olması gerektiği belirtilmektedir (TÜİK, 2011). Ev işçiliği ile ilgili “sigortalılık” bakımından işler, gerek İş Kanunu’nda gerekse Sosyal Sigortalar Kurumu’nda (SSK) evde üçüncü derece hısımlar arasında el sanat işleri, ev hizmetleri, evde üretim işleri, olmak üzere üç grupta toplanmaktadır (Okur, 2004: 21).

Ev işçiliği, kayıtsız küresel nitelikte iş gücünün önemli bir parçasını oluşturması sebebiyle en güvensiz hizmet alanı olarak ifade edilir. Evlerde çalışan ve genellikle kayıtsız nitelikteki bu sektördeki işçi grubu, işgücü kanunlarının dışında kalmaktadır. Günümüzde, dünya genelinde en az 53 milyon kişinin bu grupta yer aldığı ve çocuk işçilerin bu sayıya dahil olmadığı belirtilmektedir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde bu sayı artmakla birlikte, sektörün %83 düzeyinde kadınlardan oluştuğu ILO (2015) tarafından ifade edilmektedir.

Her şeyden önce, dünyada ve Türkiye’de ev hizmetlerinde çalışanlar sayıca önemli bir kesimi oluşturmalarına rağmen, resmi istatistiklerde görünmemekte ve çalışan olarak algılanmamaktadır. Böylelikle söz konusu sektörde çalışan grubun iş yaşamında karşılaştığı ilk sorun, onların yok sayılmaları ve/veya görünmez olmalarıdır (Yıldırım, 2014: 47).

Bu makalede Türkiye’de yerli ve göçmen kadınların ev içi emeğe yönelik algıları çerçevesinde içerik ve eleştirel söylem analizine dayalı bir inceleme ve karşılaştırma yapılmaktadır. Bu amaçla çalışmada, kadınlarkulubu.com internet sitesindeki veriler ışığında, bazı kadınlara

rın, bu sektörde emek sarf eden yerli ve yabancı kadınlara ve onların icra ettikleri ev içi işlere dair yorumları (bildirimler ve/veya mesajlar) değerlendirilmektedir. İlgili sitede araştırma konusuna veri oluşturan, 2010-2016 yılları arasını kapsayan dönem için toplam 61 kadının yorumu bulunmaktadır. Araştırma sürecinde site üzerinde yapılan tüm yorumlar evren olarak seçilip sınıflandırılırken, yaygın söylemi içeren metinler örneklem olarak seçilmiş ve söylem analizine tabi tutulmuştur. Bu araştırma, ev içi emeğe yönelik olarak beklentiler veya eleştiriler çerçevesinde yerli ve göçmen kadınların ürettiği söylemi, toplumsal cinsiyet perspektifinden değerlendirmektedir. Ev içi hizmetlerin ağır sorumluluğu ve görünmez bir emek oluşu bu tür işleri icra eden bireyler açısından dezavantajlar ortaya çıkartmaktadır. Bu dezavantaj hiyerarşisinde kadın olmanın sosyokültürel bakımdan getirdiği zorluklara ilaveten yabancı göçmenliğin ve ev içi hizmetleri alanında emek harcamanın da önemli katkıları bulunmaktadır.

2. Bağlamsal Çerçeve

Hizmet sektörünün tarihi köle istihdamına kadar götürülebilmektedir. Diğer devletlerde olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde de bu olgu karşımıza çıkmaktadır. Osmanlı Devleti'nde, yönetici ve askeri sınıflarda, el sanatlarında, ticaret ve tarım kesiminin yanı sıra ev hizmetlerinde çocuk, kadın ve erkek köle emeği -gündelik hayatta- hizmet amaçlı kullanılmıştır. O dönemde ev hizmetleri önemli ölçüde köle işgücü tarafından yapılmıştır. Savaşlar ve esir ticareti yoluyla ülkeye getirilen köle işgücüne en büyük talep, kentli sınıflardan gelmiş ve işçilerin büyük kısmı ev hizmetlerinde çalıştırılmıştır (Erdem, 2009: 85). Ev hizmetlerinde çalıştırılan kadın köleler çoğunlukla Ege Adaları'ndan, Kafkasya'dan ve Afrika'dan getirilmekteydi. 1860'lı yıllarda köleliğin yasaklanmasıyla ülke içinden ve dışından değişik milletlerden ve kendi iradesiyle bu sektörde çalışanlar istihdam edilmeye başlanmıştır.

Tanzimat Dönemi'yle birlikte elit kesim, çocuklarına özellikle Fransız mürebbiye/dadı tutmaya başlamıştır. Sanayi devrimiyle oluşan işgücü piyasaları erkek-egemen bir emeği barındırmaktaydı. 19. yüzyıla gelinceye kadar Avrupa'da çalışan kadınların önemli bir kısmı ev hizmetlerinde çalışmaktaydı. Bu dönemde hizmet işlerinde çalışan kadınların büyük çoğunluğu tekstil sektöründe yer almaya başlamıştır. Örneğin, İngiltere'de 1851 yılı için tüm kadın işçilerin % 40'ının hizmetçi, %22'sinin tekstil işçisi olarak çalıştığı belirtilmektedir. Fransa'da ise 1886'da kadınların %22'si evlerde hizmetçilik yaparken, Prusya'da (şimdiki Almanya) hizmetçilik yapan kadınların oranı %18'dir. Bütün kadın işçilerin ortak özelliği ise hepsinin genç olmasıdır. Böylece ev içi hizmette kadınların ağırlıklı olarak çalıştırılması tarihsel olarak süreklilik arz etmektedir. Son yıllarda, tüm dünyada olduğu gibi, Türkiye'de de ücretli ev içi hizmetleri gittikçe önem kazanmaya başlamıştır. Yerli nüfusun ev işçiliği (çoğu kez gündelikçilik) kentleşme, kırdan kente göç ve endüstrileşme ile daha fazla ilişkiliyken, yabancı nüfusun ev işçiliği yaygınlıkla yasadışı uluslararası göçle bağlantılı olarak ele alınmaktadır. Türkiye'de gündelikçi olarak çalışma, 1950'li yıllardan sonra kırdan kente doğru yaşanan iç göç sonucunda yaygınlaşmış ve esasen eğitim düzeyi düşük, köy kökenli kadınların gelir edimi amacıyla başlamıştır. Yaygın olarak kadınların iştirak ettiği bu sektörde özellikle 1980'lerden sonra artış dikkat çekmektedir. Yabancı göçmen ev işçiliği alanında ise bir ülkeden diğerine yapılan girişlerin ardından yasal kalma süresinin aşımıyla bu grubun kayıtsız istihdamında artışlar olduğu gözlenmektedir (Akbiyık, 2013:2011- 213).

Türkiye'ye yönelik kitlesel göç hareketleri Cumhuriyet'in kuruluş süreci ve sonrasında da devam etmiştir. 1922-1938 yılları arasında Yunanistan'dan 384 bin kişi; 1923-1945 yılları arasında Balkanlar'dan 800 bin kişi; 1933-1945 yılları arasında Almanya'dan 800 kişi; 1988 yılında Irak'tan 51.542 kişi; 1989 yılında Bulgaristan'dan 345 bin kişi; 1991

yılındaki Körfez Savaşı'ndan sonra Irak'tan 467.489 kişi; 1992-1998 yılları arasında Bosna'dan 20 bin kişi; 1999 yılında Kosova'da meydana gelen olaylar sonrasında 17.746 kişi; 2001 yılında Makedonya'dan 10.500 kişi ve Nisan 2011'den beri Suriye'de yaşanan iç karışıklıklar nedeniyle yaklaşık 3 milyon (UNHCR, 2017) kişi Türkiye'ye gelmiştir. Böylece Türkiye, 1922'den günümüze kadar yaklaşık beş buçuk milyondan fazla göçmen ya da sığınmacıya kucak açmıştır. Üstelik bu sayıya çalışma ve eğitim gibi amaçlarla gelen yabancılar dahil değildir. Türkiye'ye çalışma, eğitim ve diğer amaçlarla gelmiş olan yabancılarla ilişkin sayılara bakıldığında son 13 yılda toplam 2.442.159 yabancıların ikamet izni aldığı belirlenmektedir (Göç İdaresi, Gİ, 2017a ve b). 2012 yılında 32.272, 2013 yılında 45.747, 2014 yılında 52.352 ve 2015 yılında 64.833 adet kişiye çalışma izni verilmiştir (ÇSGB, 2015).

Özellikle 1990'lı yıllardan itibaren Türkiye, çevresindeki ülkelerde meydana gelen siyasal rejimlerin değişmesi ve/veya iç karışıklıklar nedeniyle uluslararası göç hareketlerinden daha fazla etkilenmeye başlamıştır. Bu sürecin önemli çıktılarında biri de geldikleri ülkelerdeki siyasi istikrarsızlık veya ekonomik koşullardaki kötüleşmeye bağlı olarak pek çok kadının vasıfsız işlerde vizeleri süresince veya vizelerini aşan sürelerde kayıtlı ya da kayıtsız biçimde çalışmalarını sürdürmektedir. Türkiye'ye gelerek çalışmaya başlayan yabancıların çok önemli bölümü kaçak statüdedir. Ancak, kaçak çalışma sadece yabancıların yasa dışılığını değil, aynı zamanda yerli işçilerin de önemli bir kısmını kapsar.

Doksanlı yıllara kadar yaygın olarak etkin iç göç akımları ile birlikte dışarıya göç veren bir ülke olarak anılan Türkiye'nin bu yıllardan itibaren nüfus hareketlerine ilişkin pozisyonu büyük ölçüde değişmiş, böylelikle Rusya, Ukrayna, Moldova, Beyaz Rusya, Gürcistan, Ermenistan, Azerbaycan ve Özbekistan gibi ülkelerden Türkiye'ye gelen yabancı nüfus oranı artmıştır. Son yıllardaki Suriyeli sığınmacıların

kitlesel akınlara kadar Türkiye'ye yönelen düzensiz göçün büyük bir kısmı Eski Sovyet Bloğu ülkelerinden gerçekleşmiştir. Türkiye'deki yaygın kayıt dışı ekonomi ile birlikte bakım hizmetlerinin yetersizliği göçmen işgücü arzının ortaya çıkmasında tetikleyici olmuştur. Yabancı göçmenler çoğunlukla imalat sanayii, inşaat, tarım, turizm, eğlence, seks işçiliği ve ev hizmetleri gibi emek-yoğun ve düşük ücretli sektörlerde, istihdam edilmektedir. Ancak inşaat haricindeki sektörlerde kadınlar erkeklerden daha fazla çalışmaktadır (Akalın, 2014: 323-324; İçduygu ve Toktaş, 2005: 60).

Türkiye'de yabancı uyruklu nüfusa verilen ikamet izni türlerine bakıldığında, bunların çoğu kez aile birleşimi, çalışma ve eğitim-öğretim gibi nedenlere dayalı olarak sağlandığı anlaşılmaktadır. Örneğin, 2010 yılında 182.301, 2011 yılında 234.268, 2012 yılında 321.548 ve 2013 yılında 313.692 yabancı uyruklu kişiye ikamet izni verilmiştir. 2013 yılında en fazla aile birleşimi nedeniyle ikamet izni verilirken, bunu kısa süreli ikamet, uzun süreli ikamet, eğitim-öğretim nedeni ile ikamet, çalışma nedeniyle ikamet ve diğer nedenlerle ilişkili ikamet izinleri takip etmiştir (Gİ, 2017a ve b).

Yabancı göçmenlerin Türkiye'ye girişi ilk olarak turist vizesiyle gerçekleşmekte, turist vizesinin süresi dolduğunda ise göçmenler oturma veya çalışma izni almaktadır. Ulusal mevzuatta göçmenlerin işgücü piyasasına katılımları 4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun ile düzenlenmiştir. Ancak, söz konusu kanun, kayıt dışı işlerde çalışan, yerli nüfus tarafından yapılmayan işleri (masözlük, ev içi bakım hizmetleri gibi) ucuz ücretler karşılığında yapan ve düşük ücretli emek yoğun sektörlerde (tarım, turizm, inşaat, tekstil gibi) çalışan yabancıların yasadışı çalışmalarını düzenlemeye yönelik değildir. Daha çok Türkiye'ye gelen kalifiye ve profesyonel işgücünün çalışma izinlerini düzenlemeyi ve 'yasadışı çalışmayı' engellemeyi amaç edinmekte-

dir (Gökmen, 2011: 220).

Günümüzde Türkiye’de orta ve/veya üst gelir seviyesine sahip ailelerin/hane halklarının önemli bir kısmı evlerinde günlük ya da sürekli çalışan işçileri istihdam etmektedir. Ev hizmetleri çalışanları hem yerli hem de yabancı işgücünden oluşmaktadır. Çeşitli araştırmalar (ILO, 2013) Türkiye’de kayıt dışılığın ev işlerinde yaygın olduğunu ve bu sektörde çalışanların büyük bölümünün kadınlardan oluştuğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca yerli nüfustan oluşan ev işçilerinin istihdam edilme talebinde ya da bu sektörde çalışacak olanların iş bulma arayışında kişisel tanışıklıklar vb. gibi enformel ağlar önemli bir role sahiptir. Yabancı göçmen ev işçilerinde ise bu çabalar, aracı kuruluş ya da kişiler aracılığıyla sürdürülmektedir. Ne var ki sosyal güvenlik kapsamı dışındaki bu sektörde icra edilen işler esnasında tacizden sömürüye kadar birçok sorun ortaya çıkabilmektedir. Çalışma şartları kötüleştikçe bu riskler daha da artmaktadır (Karadeniz, 2011: 88). Ev işçileri, İş Kanunu kapsamı dışında kalmakta ancak Borçlar Kanunu’nun kapsamına girmektedir. Yarı-zamanlı çalışma, düzensiz kayıt dışı çalışma, ev eksenli çalışma gibi esnek çalışma türlerinin çoğu, işçiler açısından düşük iş güvencesi, düşük ücret ile fiziksel ve psikolojik çeşitli şiddete maruz kalma riskini de barındırmaktadır.

İlgili sektörde çalışan özellikle göçmen işçiler bakımından birtakım yaygın özellikler söz konusudur. Örneğin, kadınların göçünü erkeklerinkinden ayıran bazı özellikler bunlar arasında sayılabilir. Geçmiş yıllarda daha çok erkek işçi göçünün bir devamı olan ve aile birleşmeleriyle gerçekleşen kadınların göçü, son yıllarda bağımsız göçe doğru dönüşmüştür. Kadınların aile birleşimi ve evlilik göçünün dışında bağımsız göç etmesinde daha iyi yaşam koşulları arayışı etkilidir. Diğer taraftan endüstrileşme ve hizmet sektörlerinin daha da gelişimiyle vasıfsız işçi göçüne olan ihtiyaç kadınların göçe katılımını da tetiklemektedir. Ör-

neğin, Avrupa'ya yönelik göçlerde kadın oranının artmasının en önemli nedeni ev işlerinde çalışmak isteyen kadın göçmenlerin fazla olmasıdır. Nitekim yabancı kadın göçmen istihdamı oranı, İspanya'da 1994'te yüzde 27,1 iken, 2004 yılında 36,0'a; Fransa'da 2004 yılında 14,7 iken, 2004 yılında 21,1'e yükselmiştir. Benzer şekilde Yunanistan'da 1994-2004 yılları arasında yabancı ev işleri istihdam oranı %35'ten % 42,4'e çıkmıştır (ILO, 2010; Erdem ve Şahin, 2009: 288-289).

Kadınların göç ettikten sonra göç etmeden önceki mesleklerini ve statülerini koruma oranı erkeklere göre daha düşüktür. Göçmen kadınların ve erkeklerin yaptıkları işlerin nitelikleri bakımından da farklılıklar söz konusudur. Genel olarak kadınların göç etme sonrasında önceden yaptıkları işe göre daha vasıfsız işlerde çalıştıkları gözlenmektedir. Çocuk, yaşlı ve hasta bakımı, ev temizliği ve benzeri ev hizmetleri gibi çoğunlukla emek yoğun olan bu alanlarda kadın istihdamındaki yükselmeler dikkat çekicidir. Ev içi hizmetler olarak tanımlanan bu faaliyetler toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden beslendiği için ev işinin kadınlara özgü kılınmasıyla birlikte kayıt dışılığa daha yatkındır. Bu tespit erkeklere nazaran neden kadınların daha fazla kayıt dışı çalıştığını da açıklamaktadır. Ayrıca dünya genelinde mevcut işsizlik oranlarının erkeklere göre kadınlarda çok daha yüksek olması, kadınların vasıfsız işlerde çalışmayı kabul ederek göç etmelerinde önemli faktördür (ILO, 2010).

Örneğin, İstanbul, İzmit ve Sakarya'da ev hizmetlerinde çalışan yabancılarla ilgili 15 kadın işçi ve aracı şirket yöneticisini kapsayan bir araştırmanın sonuçlarına göre göçle gelen yabancı kadınların önemli bir kısmı öğretmen, hemşire gibi nitelikli elemandır ve büyük bir kısmının eşi işsiz veya düşük gelirli işlerde çalışmaktadır. İşçi kadınların bir bölümü, geldikleri ülkelerde ücretler düşük olduğu için Türkiye'de ev hizmetlerinde çalışmaktadır (Akbiyık, 2013: 223). İstanbul'da ev hizmetlerinde çalışan 53 yabancı uyruklu kadın üzerinde yapılan bir başka

çalışmaya göre kadınların Türkiye'ye gelme sebeplerinin başında daha yüksek ücret kazanabilme isteğinin olduğu anlaşılmıştır (Erdem ve Şahin, 2009: 309-322).

Ev hizmetlerinde çalışanların sayısının tam olarak istatistiklere yansımaması temelde önemli bir problemdir. Göçmen işçiler söz konusu olduğunda da durum böyledir. Türkiye'de yabancıların oturma ve çalışma izinlerini düzenleyen mevzuat oldukça karmaşık ve göçmenler için zahmetli bir süreci içermesi sebebiyle ev içinde çalışan yabancı hizmetliler turist vizesiyle girip, vize süreleri dolmuş olsa bile kaçak olarak ikamet etmeye ve çalışmaya devam etmektedir (Üstübcü, 2011: 6). Bu bağlamda ev hizmetlerinde, çalışan grubun iş tanımlarının belirsiz olması, çalışma saatlerinin uzunluğu, işin güvensizliği/süreksizliği, işverenin olumsuz muamelesi, ücret ve sosyal güvenlik sorunları ve örgütsüzlük başta olmak üzere birçok sorun mevcuttur. Bu duruma bir de göçmenlik eklendiğinde yerli ve yabancı bireyler arasındaki kültürel uyumsuzluklar işçiler açısından ekstra zorluk yaratmaktadır.

Türkiye'ye yönelen göç hareketleri içerisinde, kadın göçmenlerin oranını veri olmaması nedeniyle tahmin etmek olanaklı değildir. Bununla birlikte, özellikle ev içi bakım hizmetlerinde artan oranda kadın göçmenin istihdam edildiği gözlenmektedir. Özellikle son yıllarda iş talep eden kadın göçmenlerin, çocuk, yaşlı ve hasta bakımı gibi alanlarda yoğunlaşması dikkat çekicidir. 'Bakım göçü' olarak nitelendirilebilecek bu alanda Türkiye'nin yakın çevre ülkeler için önemli bir hedef bölge olduğu söylenebilir (Gökbayrak, 2009: 73). 'Göçün kadımsılaşması' olgusu Türkiye'de bir yandan seks/eğlence sektöründe, diğer yandan ev içi hizmetlerde kayıt dışı göçmen kadın emeğindeki artışla kendini göstermektedir (Üstübcü, 2011: 1). Nitekim Moldova, Bulgaristan, Romanya, Ukrayna, Rusya gibi Doğu Avrupa ülkelerinden gelen birinci dalga göçmen ev işçilerine zamanla ikinci dalga olarak adlandırılabilen

Gürcü, Azeri, Ermeni, Türkmen ve Özbek göçmenler eklenmiştir.

Göçmen işçilerinden evlerde ne tür işler beklendiği çoğu zaman net değildir. Bu nedenle çalışma süresince işçilere tahmin edilenin dışında rol ve sorumluluklar da yüklenebilmekte bu durum ise ayrıca yeni problemler doğurabilmektedir. Onların ev kadınının kadınlık rollerine benzer görevleri yapmaları gerekebilmektedir (Akalin, 2014: 327). Özellikle büyük kentlerdeki yeni yaşam mekânlarının ortaya çıkması ile göçmen ev işçisi istihdamı arasında ilişki bulunmaktadır. Apartmanlarda yaşayanlar günlük hizmet alırken, villa stilinde büyük evlerde yaşayanlar yatılı göçmen kadınları tercih etmektedir.

Ev hizmetlerinde istihdam edilen yabancı işgücünün karşılaşmış olduğu zorlukların önemli bir kısmı ise entegrasyon, ayrımcılık ve kayıt dışılık sorunlarıyla ilgilidir. Belki de köyünden bile hiç dışarı çıkmamış bir kadın, dilini, örfünü, adet ve geleneklerini hiç bilmediği bir ülkeye/kente gelmekte ve buraya alışmakta büyük zorluk çekmektedir. Bu kadınların yanında çalıştıkları kişiler tarafından aşağılanma, güvenilme ve suistimale uğrama gibi bir takım ayrımcılıklara/şiddete maruz kalabilmeleri de söz konusudur. Genellikle bir aracı ajansa bağlı olarak çalıştırılan ev hizmetlilerinin çok büyük bir kısmının kayıt dışılık sorunu ile karşı karşıya kalıyor olmaları, görmezden gelinemeyecek derecede bir sosyal politika sorunu olarak büyümeye devam etmektedir (Erdem ve Şahin, 2009). Türkiye’de de göçmen kadınların en önemli istihdam alanı olan ev hizmetlerinde çoğunlukla yatılı çalışma eğiliminde oldukları görülmektedir. Buna bağlı olarak çalışma saatlerinden kaynaklanan zorluklar, düşük ücret, izin problemleri, dışarıdan izole olan çalışma ortamı, sınırlı hareketlilik gibi ağır çalışma koşulları, Türkiye’de özellikle kadın göçmenlerin çalıştıkları işlerin genel ve ortak sorunlarıdır. Bu, aynı zamanda göçmenlerin ‘yasadışı’ konumlarından dolayı onları sömürüye karşı savunmasız kılmakta ve yerli işgücüne

göre yabancı işçilerin daha kötü çalışma koşullarına boyun eğmelerinin işverenler için çekici bir faktör olarak görüldüğü de tespit edilmektedir (Coşkun, 2014: 192).

Bakım işlerinde çalışan ve sayıları giderek artan göçmen kadınların büyük çoğunluğu açısından istihdamın belirgin niteliği yerli kadınlar gibi kayıt dışılık ve korunmasızlıktır. Ancak Türkiye’de izinsiz ikamet etmeleri durumunda göçmen kadınların koşulları daha da ağırlaşmaktadır. Temmuz-Ağustos 2012 tarihlerinde izinsiz ikamet eden göçmenler için getirilen bir yasalaştırma düzenlemesiyle özellikle bakım işlerinde çalışan düzensiz göçmenlere ikamet izni verilmesi veya işverenlerinin başvurması durumunda çalışma izninin sağlanması öngörülmüştür. 2012 yılında ev hizmetleri için verilen çalışma izinlerinde önemli bir artış olmakla birlikte bu düzenlemeden yararlanabilen kişi sayısının düşük kaldığı tahmin edilmektedir (ILO, 2013: 4). Ev hizmetinde çalışanların kazancı, bu hizmeti sağlayanların düşük statülü görülmesine bağlı olarak çoğu kez düşüktür. Çünkü moderniteyle birlikte ev içi emek değersizleşmiştir. Bu durum, ev içi hizmetin ücretlendirilmesinde de kendini göstermektedir. Türkiye’de ev hizmetinde belirlenmiş bir ücret sistemi yoktur. Dünya genelinde Kanada, Fransa, Malta, Filipinler ve Tanzanya’da ev işlerinde çalışanlara yasalarla asgari bir ücret belirlenmişken ülkemizde ev hizmetleri çalışanlarının ücretleri, çoğunlukla asgari ücretin altında seyretmektedir (Yıldırımalp, 2014: 50).

Talep edilen ev hizmetleri, firmalar veya bağımsız iş sahiplerince ilan verilerek duyurulmaktadır. Çalışan yabancı kadınlar genellikle sahip olduğu dil bilgisine ve güvenilirliğine göre ayda 1000 dolara kadar bir ücret almakta ve çoğu zaman çalıştığı evde konaklama imkânına sahip olabilmektedir. Ev hizmetleri ile ilgili yabancı işgücü talebi gündelik ve haftalık bazı yayın organlarınca ilan edilmekte ve aracı kuruluşlar vasıtasıyla bu hizmeti karşılamak isteyenlere ulaşılabilmektedir. Sözü

edilen aylık kazancın evde yemek ve konaklama giderleriyle birlikte düşünülduğünde aynı işi gören bir yerli işçiye göre daha yüksek olduğu söylenebilir. Türkiye’de ev hizmetlerinde çalışanlar açısından bir başka durum ise yurt dışından gelen göçmen kadınlar ile gündelikçi kent göçmeni kadınların olası rekabet durumudur. Her ne kadar birbirlerine rakip gibi görünüyor olsalar da aslında aralarında yoğun bir rekabetin yaşandığı söylenemez. Çünkü aralarındaki yaşam ve çalışma biçimleri farklıdır. Yurt dışından gelen ev hizmetlileri genellikle bakım hizmetlerini üstlenmekte ve yatılı kalmakta iken, gündelikçi yerli göçmenler ev içi hizmetlerde yatılı olmadan günlük işler yapmaktadır (Erdem ve Şahin, 2009: 294-95).

3. Analiz Araçları, Yöntem ve Bulgular

3.1. Ev İçi Hizmetlerinde Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğinin Üretimi

Toplumsal cinsiyet, kadınla erkeğin sosyal ve kültürel açıdan tanımlanması ve toplumların bu iki cinsi birbirinden ayırt etmek için kullandıkları cinsiyet rollerini anlatan bir terimdir. Feminist yaklaşımı benimseyen çalışmalarda bu kavram, kadınlar ve erkekler arasındaki eşitsizlikleri ve kadınların ikincil konumlandırılmasını ima etmesi bakımından önemlidir. 1970’lerden itibaren sürdürülen toplumsal cinsiyet çalışmalarında cinsler arası eşitsizliğin açıklanmasında üç önemli noktaya dikkat çekilmiştir. İlki, kültürel bağlamda cinsler arasındaki eşitsizliğin biyolojik farklılıklarla ilişkilendirilmesi ve eşitsizliğin doğa durumuna bağlanmasıdır (Acar-Savran, 2013). İkincisi, cinsiyet rolleriyle toplumsallaşmanın içe içe geçirilmesiyle cinsiyetçi yaşamın yaygınlığının ‘normal’ algılanışıdır. Üçüncüsü ise toplumsal cinsiyet pratiklerinin bütün sosyal sistemlerde önemli olduğu, ücretli-ücretsiz çalışma, işbölümü, aile ilişkileri, politika, gündelik yaşam, ekonomik kalkınma, hukuk, eğitim gibi tüm alanlara transfer oluşudur (Ecevit vd., 2011: 4).

Cinsler arası eşitsizliğin en görünür olduğu alanlardan birini işbölümü oluşturmaktadır. Diğer bir ifadeyle kadınlar ve erkekler farklı işlerden sorumlu görülmektedir. Kadınlar ev ve aile işlerinin ücretsiz ev emekçisi iken, erkekler sistem içinde asıl “değer”in üretildiği kamusal alanları kontrol eden işlerden sorumludur. Formel sektördeki ücretlendirilmiş emeğe ek olarak hane içerisinde ortaya konulan emek, ikinci vardiya olarak adlandırılmaktadır. Ev içi emek (yemek ve temizlik yapımından hanehalkı üyelerinin bakımına kadar) ücretlendirilmemiştir ve ücretli bir işte çalışanlara ise ikinci vardiya olarak düşünülmüştür (Başak vd., 2013: 7). Feminist teoride bu durum, cinsiyetçi rejimde, kadınların çocuk doğurmalarıyla hanehalkı üretiminden tüm ev içinde yapılan işlere, yeri geldiğinde erkek şiddetine maruz kalmalarına değin ciddi bir eşitsizlik sorunsalı olarak tanımlanmıştır. Çünkü kültürel bakımdan erkekler, cinsiyetçi kodların bir karşılığı olarak rasyonellik ile özdeşleştirilip ve para karşılığı yapılan sözde ‘gerçek’ işlerin üretiminden sorumlu kılınmışlardır. Bu eşitsizlik, her iki cinsin biyolojik farklılıklarıyla özdeşleştirilerek toplumsal cinsiyet rejiminde doğallık algısıyla yer edinmiştir. İşbölümünden, mesleklerden, günlük yaşamdaki pratiklere değin sızan bu eşitsizliğin doğal karşılanması, cinsiyet farklılıklarını öğretici ve hatırlatıcı şeylerin çocukluk dönemine kadar geriye giden içselleştirilme pratiğiyle açıklanabilir (Kılıç, 2013: 2).

Toplumsal bakımdan ev işi ücretli veya ücretsiz “kadın işi” olarak tanımlanır. Öte yandan ev işinin kültürel olarak değersizleşmesi toplumsal cinsiyet rolleriyle örülmüş sosyal ilişkilerle özel ev hizmetleri piyasasında cinsiyet, sınıf ve ırk ayrımcılığını yeniden üretmektedir. Bu bakımdan ev ve bakım işleri, kapitalist üretim ilişkilerinin gizli zemini ve yeniden üretim alanıdır. Kadına özgü kılınan ev içi emek, “doğal” iş yükü olarak görülür ve mesai saatlerine dahil olmadığı ve ev içi işin miktarı da tanımlanamadığı için “görünmeyen emek” olarak kalır. Ayrıca bu emek karşılıksızdır. Bir anlamda bu emek sayesinde erkekler iş

dışı zamanlarını istedikleri şekilde tasarruf etme olanağına sahip olarak görüldüğü için karşılıksız emek kadınlar için bir zorunluluğa dönüşmektedir (Acar-Savran ve Demiryontan, 2012: 10-15).

Sektörel bakımdan işgücü piyasaları birincil ve ikincil piyasa olarak ayrılmaktadır. Birincil piyasa genellikle formel sektöre karşılık gelen iyi ücret ödeyen, sosyal güvenlik hakları olan işleri kapsarken, ikincil piyasalar enformel sektörü kapsamaktadır. Bu çerçevede birincil piyasa işleri daha çok erkekler tarafından, ikincil piyasa işleri çoğunlukla kadınlar tarafından yapılmaktadır (Bora, 2012: 10). Feminist yaklaşım, bu noktada, emeğin sosyal ilişkiler içerisindeki konumunu ele almakta, emeğin ediniminin ve aktarımının ilk olarak ailede pratik edildiğine dikkat çekmektedir (Dedeoğlu, 2000: 139). Böylece aile ideolojisiyle özümlenen ev işleri özel alana özgü kılınıp diğer ücretli iş alanlarından ayrılır, “kişisel/özel” nitelik kazanarak kadına aitmiş gibi kılınır.

Van Dijk (2015: 19) cinsiyetçi ideolojilerin diğer ideolojilerle benzer şekilde toplumsal pratiklerin temeli olduğunu belirtir. Feminizm ise geniş anlamda kadın hareketleri ve kadınların eşit haklar mücadelesinin genel adı olarak ifade edilmektedir. Kadın hakları savunuculuğu bu noktada, kadınların erkekler karşısındaki ikincil konumu hakkında bir bilinçlilik yaratma ve bu ayrımcılığı ortadan kaldırmaya yönelik girişimleridir ve cinsiyetçi ideolojilerle mücadele eder. Feminizm, en genel anlamda ise tüm insan ilişkilerinde cinsiyet eşitliği temelinde dünyayı yeniden düzenlemeyi hedefleyen bir harekettir. Bu anlamda cinsiyet temelli tüm ayrımcılıklara karşı çıkar. Ayrıca feminizm, kadınları sosyal, politik ve ideolojik açıdan özgürleştirmeyi hedef alır. Güç ise ayrıcalık ve tahakkümlerin sürdürülebilmesi için erkekler tarafından kültürel olarak inşa edilmiştir. Erkeklerle yüklenen roller de zorluklar barındırsa bile kadınlarınkı kadar engelleyici değildir (Slattery, 2015: 137-145).

Cinsiyetçi ideolojiler birçok toplumsal bağlamda ortaya çıkar. Bu

bağlamlar sadece erkekleri içeren nitelikte değildir. Aynı zamanda kadınların cinsiyet temelli pratiklerinde de yer edinmiştir. Bu bağlamlar içerisinde cinsiyetçi söylemler yeniden üretilmekte ve toplumsal eşitsizliklerin sürmesine neden olmaktadır. Toplumsal cinsiyet rollerinin bir gereği olarak görülen kadının ev içi işlere özgü sorumlulukları, bu işlere yönelik bir kadın istihdam alanı yaratmıştır. Bu istihdam organizasyonda yine kadınlara ait dişil bir yapı-bağlam ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamla ilgili söylemler, kadınların da bu istihdam alanını yeri geldiğinde cinsiyetçi söylemlerle pekiştirdiklerini ve bunun üzerinden bir tür kabullenme yarattığını göstermektedir. Öte yandan bu söylemler, kadınların göçmenlik kimliğiyle birlikte eşitsizliğe, tahakküme ve emek sömürüsüne maruz kalmalarıyla yaşadıkları dezavantajların katlanarak arttığını açığa çıkarmaktadır. Böylelikle bu çalışma, feminist ve eleştirel bir yaklaşımla, kadınlarkulubu.com internet platformunda kadınlara özgü cinsiyetçi söylemlerin nasıl üretildiğini ve bu söylemler aracılığıyla toplumdaki emeğe dayalı eşitsizlikleri ve dezavantajları ortaya çıkarmayı hedeflemektedir. Bununla birlikte çalışma, kadının erkek karşısındaki ikincil konumu hakkında bir bilinçlilik yaratma ve süregiden ayrımcılığı deşifre etmeye yönelik bir analizdir. Bu çerçevede söylemlerden ortaya çıkan hâkim/egemen görüşe dayalı kabullere yönelik üç temel bulgu şunlardır:

a) Kadınlar da ev içi işlerin sorumluluğunu ve organize edilmesini kadının sorumluluğu olarak algılamaktadır.

b) Kadınlar ev içi işlere yönelik bir çalışan istihdamı durumunda bu işlerde çalışacak kişileri kadınlar arasından seçmektedir.

c) İstihdam edilecek kadınlar cinsiyetçi tahakküme dayalı üretilen söylemin meşrulaştırılmasında araçsallaştırılmaktadır.

Böylelikle ev içi emeğine dayalı bu istihdam alanında gerek işve-

ren gerekse çalışan kadınlar tarafından toplumsal cinsiyet söylemlerinin yeniden üretildiği görülmektedir. KadınlarKulubu.com platformu, dişil bir sosyal medya alanı olarak oluşturulmuştur. Bu platformda pek çok kadının çeşitli konular üzerinden haberleştikleri ve görüş alışverişinde buldukları ve söylemler ürettikleri alanlar bulunmaktadır. Bu çalışmada evlerindeki ev içi hizmetler için işçi istihdam eden ve/veya edecek kadınların bildirimde buldukları değerlendirmeci görüşler (söylemler) yukarıdaki üç temel bulgu ışığında içerik ve söylem analizleriyle değerlendirilmiştir.

3.2. Söylem Analizi Yaklaşımı

Söylemi analiz birimi olarak esas alan söylem analizi, teorik olarak yapısalcılık, post-yapısalcılık, postmodernizm ve hermeneutik yaklaşımlarla temellenmiştir. Bu analize göre özne dil yoluyla iktidar tarafından inşa edilmektedir. Foucault (1971 ve 1982), modern bireyin kimlik inşasını bedenler, hareketler ve istekler üzerinde uygulanan güç iktidar ilişkisinin bir ürünü olarak görür. Foucault (1971) söylemi denetleme ve dışlama biçimleri üzerinden tanımlamaktadır ve söylem sözcüğünü “ideoloji” sözcüğüne tercih etmektedir. Bu nedenle cinsiyetçi ideoloji bu çalışmada cinsiyetçi söylem kavramı olarak ele alınmaktadır. Söylem analizi cümlenin yapısal sınırlarını aşar; dilin ve kurallarının cümle ötesindeki metinsel yapının altında yatan bilinci arar. Bu analiz, metnin yapısının ötesindeki anlam ve ideolojilere odaklanır ve metinde yer alan temsilleri açığa çıkararak bunların ideolojilerle olan ilgisini kurar. Dolayısıyla pek çok alanda olduğu gibi, ev işçilerinin kim olduğu ve ne yapıp yapmayacakları söylem yoluyla inşa olmaktadır (Richardson, 1996; Arkonaç, 2014: 158-160). Biz bu çalışmamızda kadınların ev işçilerine yönelik beklenti ve deneyimlerini içeren yorumlarını öncelikle içerik yönünden sonra da içeriğin ötesindeki anlamları ve imaları eleştirel söylem analiziyle inceliyoruz.

3.3. Analizin Aşamaları

İçerik analizinde daha fazla metin bir arada incelenebilmektedir. Bu noktadan hareketle çalışmamızda ilgili konu başlığındaki bütün yorumlar incelenmiştir. İlgili web sitesinden derlenen metinler temalara göre sınıflandırılmış ve bir tabloya (Tablo 1) dönüştürülmüştür. Daha sonra metnin ötesindeki derinlemesine anlamlara ulaşma amacıyla eleştirel söylem analizi yaklaşımı uygulanmıştır. İçerik analizi kullanılarak konu ile ilgili örüntülere ulaşma amaç edinilmişken söylem analizi yoluyla anlamlara ve bağlama odaklanılmıştır. Çalışmamızda içerik analizi mevcut durumu betimlerken söylem analizi ile çeşitli yönlerden toplumsal cinsiyet pratiklerinde kadın kimliğinin kadınlar tarafından konumlandırılması ele alınmıştır. Bu bakımdan çalışmamızda söylem analizi, özellikle kadının kim olduğu ve nasıl davranması gerektiğine yönelik bir konumlandırma çözümlemesi olarak kullanılmıştır.

3.4. İnceleme Alanı

Bu çalışmada inceleme alanı olarak Haziran 2010 ve Ağustos 2016 arasında yatılı ev işçilerine yönelik foruma yazı yazan 61 yorumcunun mesajları içerik analiziyle incelenmiş ve yerli-yabancı bakıcı ve ev çalışanlarına yönelik değerlendirmeler tematik bakımdan sınıflandırılmıştır. Tablo 1’de kadınlarkulubu.com sitesine yabancı çocuk bakıcılığı ve ev işçisi konu başlığı ile istek ve deneyimlerini yazan seçilmiş bazı yorumcuların görüşlerine -örnek olarak- yer verilmiştir. Çalışmaya bakıcı veya ev çalışanlarına yönelik beklenti ve tecrübelerini paylaşan her katılımcı dahil edilmiştir. Bakıcı ve diğer işler için ev işçisi arayanlar ve sadece bunun için çağrı mesajı yazmış olanlar araştırmaya dahil edilmemiştir. Tabloda yerli ve yabancı yatılı bakıcı ve diğer işler için alınmış ev işçileri hakkında deneyimlerini paylaşan 13 kişi bulunmaktadır.

İçerik olarak ele alındığında, yabancı ev işçilerinin yerli ev işçileri-

ne göre daha fazla tercih edilmelerinin başlıca nedenleri, “daha uygun ücrete” çalışmaları, “her işi yapmaları” ve “kaptisli olmamaları”dır. İçerik analiziyle belirlenen bu kategoriler üzerinden metnin ötesindeki anlam ve bağlamlar ise söylem analiziyle çözümlenmiştir. Tablo 1’de sunulan kategoriler söylemlerle oluşan ev işçilerine yönelik inşalardan bazılarıdır. Ayrıca Tablo 1’de sunulan kategoriler, ev işçilerine yönelik söylem inşaları bakımından özellikle emek sömürüsü ve erkeklerle ilişkili söylemler arasında oldukça klişe ve nesneleştirilmiş tanımlamalardır. Bununla birlikte görüşlerin bir kısmı, işçilerin ev içinde sıcakkanlı olmaları nedeniyle erkeklerin dikkatini çekmeleri bakımından kaçınılan ve tehdit olarak görülen ve buna ilişkin eylem yönelimlerini de deşifre eden özelliktedir. Bu bağlamda söylemlerin bir kısmının, ev işçilerini nasıl olmaları ve ne yapmaları gerektiği hususunda nesneleştirmekte (Arkonaç, 2014: 158-165) ve yeniden konumlandırmakta olduğu dikkat çekmektedir.

Tablo 1. Ev İşçilerine Yönelik Yorumların Kategorileri (Seçilmiş örnekler)

Tercih Edilen Çalışan türü	Yeri		Yabancı				Yorum Tarihi
	Tercih Edilme Nedeni	Olumsuz Özellikleri	Olumsuz Görülen Özellikleri	Tercih Edilme Nedeni	Olumlu Görülen Özellikleri	Olumsuz Görülen Özellikleri	
Yönümcü 1	Daha güvenilir		Çok kapsarlılar/iş ayrıyorlar	Uygun fiyat ve her işi yapmaları	Uygun fiyatlar- her işi yapıyorlar		3 Haziran 2010
Yönümcü 2			Çok para istiyorlar/ eşyalarını kullanıyorlar		Her işi piyasamın yarısını yapıyorlar		2 Haziran 2010
Yönümcü 3					Temiz insanlar/dürüstler/ her işi yapıyorlar	Fazla sıkıntılar- Türk erkeklerin dikkatini çekiyorlar	21 Mayıs 2010
Yönümcü 6		Güvenilirler				Güvenmezler- Erkek arkadaşları sıkıntı oluyor	2 Haziran 2010
Yönümcü 14						Çok fazla talepkarlar- bazı hileleri var	23 Temmuz 2010
Yönümcü 15				Yabancı dil öğrenmesi		evde özellikle kendi dilini konuşmuyorlar -	
Yönümcü 18	Mahalledendi	Güvenilir olacağımdışındık	Her işi yapıyor/du- alıngandı- hırsızlık yapı		Memnunuz, oğlumuz seviyor, iyi bakıyor		4 Ocak 2011
Yönümcü 21					Memnunum- her işi yapıyor- uygun fiyat-mesafeli	Tam olarak güvenmez-deha fazla verene hemen gidebilirler	20 Mart 2011
Yönümcü 22					Daha az kapsarlı- daha çalışkan		25 Mart 2011
Yönümcü 31						Çoğunun derdi para- çocuklarla da çok ilgilenmiyorlar- şart şart yok-maneviyatları dışık-güvenilir değiller- yarı yolda bırakıyorlar	28 Temmuz 2011
Yönümcü 31						Güvenstanlı ve Özbek çalıştırdım- sadece parayı alana kadar işleri-çalışkanlar ama vvedanlı değiller- şart şart yok-ajanslar da çok sağlam değli	2 Ağustos 2011
Yönümcü 39						Temizlik yapmayı bilmiyorlar- çocuklarını yalnız bırakmıyor- eve kamera koyun-sızel hayatları çok kansızık- çok telefonda konuşuyorlar	19 Şubat 2013
Yönümcü 53			Çok para istiyorlar- çok kapsarlılar- her işi yapıyorlar	Ben ne istersem yapıyor-uyguna çalışıyorlar		Evin erkğine sarıyorlar- ahıkkı değiller-hepatit ve HIV testleri yaptırmak lazım aynı esyaları kullanıyoruz	2 Eylül 2015

3.6. Bulgular

3.6.1. Kadın Bedeni Üzerinden Cinsiyetçi Konumlandırmalar

Bu bölümde ev işi ve yabancı kadın imgesi üzerinden cinsiyetçi söylemin yeniden üretimine ilişkin örnekler üzerinde durulmaktadır. Ev içi emek için yabancı istihdamı tercih eden katılımcıların, yabancı iş gücünü tercih etme nedenleri incelendiğinde en belirgininin kadın bedenine yapılan vurgu ve risk algısı olduğu görülmektedir. Aşağıda bu durum örneklendirilmiştir.

Yorumcu 3:

“...sen kocanla yemek yerken sizinle aynı masaya oturmayacak, odasının kapısı sürekli kapalı olacak adam gibi doğru kıyafetler giyecek sıcak mıcak yok öyle...”

Yorumcu 59:

“Türk kadını kıskançtır efemim. Bakıcı olarak düzeyli, eğitilmiş, güvenilir, aktif özellikleri arar. Gider çirkin, cahil, şişko bakıcı tutar. Sonra da işine son verir kadıncağızın. Çünkü görür ki bu yanlış bir seçim olmuştur. Tekrar bakıcı arayışına girer. Yine nerde güdubet var gider onu bulur tövbe estağfurullah. Bebekler kimbilir kaç bakıcının elinde telef olur. Yakın kolu komşu alayım dersiniz. O da napar söyliyim size. Klasik Türk kadını modu Dedikodunuzu yapar. Kesin tespittir. Allah her anneye en azından 3 yasa kadar kendi bakması için olanak versin ne diyeyim. Yoksa daha çok tartışılır bu bakıcı, yuva muhabbetleri...”

Bu söylemlerde yabancı kadın bakıcıların bedenlerinin risk olarak tanımlanması dikkat çekerken, tercih edilen yabancı kadın bakıcıların bedenleri ile ilgili aşağılayıcı söylemler kullanıldığı gözlemlenmektedir. Aynı zamanda iktidarın beden üzerinde kontrol ve yaptırım gücü olarak tanımlanıp kullanıldığı da izlenmektedir. İşveren ve ev sahibi

olma, işçi kadınların bedeni üzerine yönelik kontrol edici bir güç eylemi olarak kullanılmaktadır. Aynı durum özel alan ve hayata dair pratiklerde de görülmektedir. Kıskançlık söylemi, özel alan üzerinde tahakküm kurma ve çalışanı nesneleştirme sürecinde araç olarak kullanılmaktadır. Söylemsel bağlamda kadın bedeninin bu şekilde inşa edilişi yabancı işçi kadının evde risk olarak düşünülmesine örnek oluşturmaktadır.

3.6.2. Özel Hayat Üzerinden Tahakküm

Yabancı ücretli istihdamında yer verilen kadınlara yönelik aşağıda örneklendirilen söylem (...*Özel hayatları çok karışık bunların. Ayrıca kim kiminle belli değil...*) bu kadınların özel hayatları ile çalışma alanları arasındaki ilişkiyi belirleyememeleri üzerinden bir söylem yaratmakta ve önlem olarak sosyal kontrolü sağlamanın gerekliliğine dair vurgu ortaya çıkarmaktadır. Aynı zamanda “*aman aman temizlik yapmayı bilmiyorlar*” söylemi, ev işindeki tecrübeyi beğenmeme ve toplumsal cinsiyetin yeniden örülümünü örneklendirmektedir.

Yorumcu 40

“*Sonuna kadar katılıyorum, aman aman temizlik yapmayı bilmiyorlar, ben 6 tane Özbek ve Türkmen değiştirdim. Birinin tavsiyesi ile Gürcü arıyorum şimdi. Bir de onu deneyelim bakalım. Çocuklarınızı onlara sakın yalnız başına emanet etmeyin, ya da eve kamera koyun. Benim evde annem var, annemi istemiyorlar, işlerine gelmiyor çünkü. Çocuğu azıcık emanet et, hemen tvnin karşısına oturtsunlar, eline de abur cubur, kendileri telefonda lak lak. Özel hayatları çok karışık bunların ayrıca. kim kiminle belli değil. Ayrıca hep eski patronlarının ne kadar iyi olduğunu, ne kadar çok kazandıklarını falan anlatırlar. 1000 dolar alıyorum diye yemin billah edene 550 dolar verdim, koşarak geldi. Bence 550- hadi 600 dolardan fazla vermeyin. Öyle 700 dolar falan vermem için çok bilinçli olmalı. En önemlisi evde yalnız bırakmak zo-*

runda iseniz, yemeyin içmeyin, eve kamera taktırın. Parka falan gitme saatinde de telefon ile arayın, kontrol edin. Allah herkesin çocuklarını korusun.”

Öte yandan, özel hayatın kontrol edilmesi süreci dışarıya için (ev dışında) uygun olarak tanımlanmış, “*sen ne dersen uymak zorunda*” şeklinde göçmenlik vurgusu gizil biçimde ifade edilmiştir.

Yorumcu 3

“...canım gözünü korkutmak gibi olmasın ama bak bi tecrübe kabul et bunu....sakın sakın gece dışarda kalmasına izin verme...benim kurulum bu sadece pazar günleri saat 12de çıkıp akşam 6da döneceksin de... sen ne dersen uymak zorunda o senin çalışanın oluyo artık zaten senin evinde kalacak yatılı değilmi bu kadın eee niye dışarda kalıyo gitsin gezsın gelsin....ha kabul etmiyosa sen bilirsin o zaman kabul etmiyorum çalışmanı de.....asla taviz verme hemen cıvıyolar hemen”.

Özel hayatın yanında ev içi pratikler üzerinden kadının nesneleştirildiği görülmektedir. Bu süreç, sözde manevi değerlerle örülmektedir: “Temizlikten anlamıyorlar şart şurt yok” ve “çoğunun derdi para manevi özellikleri düşük” söylemleriyle ifadelendirilmiştir. Bu tür bildirimler, çalışan yabancı kadının “kontrol edilmesi gerektiği” savını besler niteliktedir.

Yorumcu 31

“Bugun hiç haber vermeden ayrıldı yabancı uyruklu mihriban.. Özbekti..Bunlar yeni bi yer bulunca derhal bye bye diyorlar sadık değiller.. biz Allahtan çocuk baktırmıyorduk temizliğe geliyordu hergün.. pek temizlikten anlamıyorlar şart şurt yok ama idare ediyorduk.. Yanlız parka gelenlerden görüyorum anneye güler yüz anne yoksa çocuğa yoğurt koymuş yedirmeden çöpe atıyor neden diyorum onunla mı uğ-

raşacağım yemiyor çocuk diyor...etrafla muhabbet ediyor bir ellerini silmiyor çocuğun..10 kadarını her gün gözlemliyorum çok iyi görünenlerin bile falsoları var.. Bebek derdini anlatamayacak kadar küçükse anne gözünü dört açmalı.. Parkta falan yakınlarını tembihlemeli nasıl davranıyor çocuğa.. Ufak detaylar ama bebeklerimiz değerli.. Çoğunun derdi para manevi özellikleri düşük”

Yorumcu 31’in söylemlerinde ise yabancı ev işçisi kadınların yerel toplumsal-kültürel normlara ve değerler sistemine göre eleştirildikleri ve onların yabancılaşma algısının bu yolla daha da pekiştirildiği izlenmektedir. Ayrıca yabancı ev işçisi kadınlara yönelik güvensizlik algısının da ön plana çıktığı görülmektedir.

3.6.3. Sömürünün Katlanması

Çalışan yabancı ev işçisinin kontrolünün ve denetiminin sağlandığı en öne çıkan alan, yapılan işin değerine ilişkin bildirimlerden anlaşılmalıdır. Üretilen işin “aldığı ücrete değer!” biçiminde yapılan yorumlardan denetlendiği görülmektedir. Bu denetim, “Her şeyi yapıyor”, “siz onları yönetmelisiniz”, “o yüzden en baştan sıkı tutun” şeklindeki ifadelerden anlaşılmalıdır. Aynı zamanda yeterli kontrol sağlanamadığında “üzülen siz olursunuz” vurgusunun da yapıldığı izlenmektedir.

Yorumcu 1:

“...Ev işi yapmıyor sadece çocuğa da bakıyor. Bu kadıncağz sadece 600 tl istiyor haftanın 6 günü çalışacağını, ev yemek ütü çocuk bakımı her şeyi yapacağını söyledi...”

Yorumcu 21

“...bizim bakıcımız geldi, şimdilik inanılmaz memnunum, elim sıcak sudan soğuk suya girmiyor valla ütüler, temizlik, oğlumun bakımı. Her şeyi yapıyor, çok iyi bir bayan. Mesafeli, işini yapıp odasına çekiliyor.

500 dolara anlaştık, haftada 1, 5 liralık telefon kartı vericem birde. O kadar..” “...evde yaşıyor nihayetinde evin kadını gibi her işi yapmak zorunda...”

Yorumcu 15

“yabancı uyrukluların bazı hileleri var. mesela tam sizin işe döneceğinizden bir gün önce sudan bir bahane ile arıza çıkartıp işi bırakıyorum diyorlar...ilk tecrübemdi ve bütün acemiliklerimi kullandı, işi baştan sıkı tutsaydım böyle olmazdı...ben şimdi yeni bakıcı arıyorum ve hiç beni bırakmak istemiyor. size tavsiyem, “ayyy yazık, ayyy ben diyemem” demeyin ve buradaki önerileri dikkate alın. Bakıcıların iş verene siz onları yönetmelisiniz, onlar sizi değil; dememe gerek yok, canlarınızı emanet ediyorsunuz. Üzülen siz olursunuz ama çocuklarınız daha çok etkilenir. Bütün uzmanlar söylüyor, bakım verenin değişimi çocukta devamlılığı böldüğü için zararlı diye. O yüzden en baştan sıkı tutun.”

İşveren, aynı zamanda kontrolü elinde tutan ve gerektiğinde baskıyı da yapabilen taraf olarak eril gücü temsil etmektedir.

Yorumcu 22:

“...yabancı bakıcılar her şeye rağmen Türklere göre daha az kaprisli ve daha çok çalışkan oluyor...”

Bu yorumlar, yabancı ev işçilerinin yerli ev işçilerine göre savunulan ve kaçınılan yönlerinin olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak yabancı çalışanların yerli çalışanlara göre dezavantaj ve sömürü düzeyi daha fazladır ve söylem aracılığıyla olumsuz bakış açıları meşrulaştırılmaktadır.

3.6.4. Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği ve Göçmenlik

Yabancı olana ilişkin geliştirilen kimlik tanımı bakımından tahakkümün en temel dayanağı göçmenlik olgusudur. Bu çerçevede göçmenlik, kendi içerisinde dezavantajlılığı beslemektedir. İkinci dezavantajlılık ise toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden kök alan kadın olma durumudur. Öte yandan göçmenlik olgusu cinsiyetçi söylemi de yabancı olma durumuna göre yeniden biçimlendirmekte ve göçmen kadınlar açısından daha fazla dezavantaj üretmektedir.

Yorumcu 2

“...valla bizim bütün çevre yabancı uyruklu çalıştırıyor her işi üstelik piyasa fiyatının yarısına yapıyorlar bende yeni eve geçince sanırım öyle yapıcım...”

Göçmen olma bahsedilen iş tanımlamaların neredeyse yasal bir şartı gibi görülmekte ve işverenin eylemlerini meşrulaştırmaktadır. Yorumcu 2'nin ifadesinden anlaşıldığı gibi yabancı olana ilişkin olumsuz ve sömürü nitelikli bildirim, sözde mantıklı ve ideal bir davranış olarak meşrulaşmaktadır.

3.6.5. Güvenlik Söylemi ile Tahakküm

Ev içi hizmet alanında çalışan işçi kadınlara yönelik en yaygın ifadeden biri de onların yaptıkları işin niteliğine olduğu kadar şahsiyetlerine ilişkin güven bunalımıdır. Yabancı istihdamına yönelik klişe algılardan biri de onların kontrol altında tutulmalarına yönelik yaygın söylem ve bu kontrolü yapabilmek için teknolojik yenilikleri en etkin biçimde kullanma gereğinin meşrulaştırılmaya çalışılmasıdır.

Yorumcu 40:

“...En önemlisi evde yalnız bırakmak zorunda iseniz, yemeyin iç-

meyin eve kamera taktırın. Parka felan gitme saatinde de telefon ile arayın, kontrol edin...”

Yorumcu 15:

“Dememe gerek yok, canlarınızı emanet ediyorsunuz. Üzülen siz olursunuz ama çocuklarınız daha çok etkilenir. Bütün uzmanlar söylüyor, bakım verenin değişimi çocukta devamlılığı böldüğü için zararlı diye. O yüzden en baştan sıkı tutun.

Yorumcu 3:

“... pasaportunu sadece yalnız çıkarken ver... yani çocuğunu ilerde parka götürmek felan ister gezmeye falan sakın ha...”

202

Hem çocuğun pedagojik durumuna istinaden hem de güvenlik gerekçesi ile ev içi hizmetin alındığı yabancı çalışan kontrol edilmektedir. Buradaki en temel kaygı, kültürel farklılık ve bunun bir risk olarak algılanmasıdır.

Yorumcu 42:

“... Ama şöyle bir tavsiyem var, öncelikle işe alacağın kadın öyle çok sosyal olmasın, izne çıkmayanları var bunların, gidecek yeri olmadığından izin kullanmayan. Ha onlardan bulursan ne ala. Yoksa bunlar izinlerde hepberaber birbirlerine iş bulup 10 dolar bile olsa fazla veren yere gidip seni bırakıveriyorlar...”

Güvenlik ve kıskançlık söylemi ile emek üzerine cinsiyetçi bir ek söylemle tahakküm tanımlanmakta ve bu süreç meşrulaştırılarak yeniden üretilmektedir. Bu noktada hem kadın hem de göçmen olmak tahakküm kurmayı doğallaştırmakta ve dezavantajlılık durumunu ikiye katlamaktadır.

4. Sonuç

Yerli ve yabancı ev işçilerinin iş tanımlarındaki boşluklar ve çalışma sürelerindeki belirsizlik, ağır iş yüküne sahip, fiziksel ve cinsel şiddete maruz kalmaya açık, iş güvenliğinden yoksun, savunmasız ve çoğunluğu kadın olan bir grubu ortaya çıkarmıştır. Bu tür sorunların temel kaynağı kayıt dışılıktır. Kayıt dışı sektörün kayıtlı sektöre dönüştürülebilmesi için öncelikle kayıt dışılığa yol açan çeşitli yasal ve toplumsal etmenlerin göz önüne alınması ve insan hakları açısından yasal mevzuatın revizyonu önemli bir gerekliliktir. Sosyoekonomik ve yasal zeminde gerekli alt yapının zayıflığı, tüm dünyada kayıt dışılığı ve buna bağlı sorunların yaygın olduğu bu sektörün ana dezavantaj noktasıdır. Gelişmekte olanlar da dahil olmak üzere ülkelerin birçoğunda GSMH'nin %40 ila %70 arasındaki kısmının hizmet sektörlerinden sağlandığı göz önüne alınırsa endüstri-ötesi veya bilgi çağı toplumlarında yeni dönüşümlerle bu sektörden beklenen kalkınmanın gelecek yıllarda daha fazla olacağı aşıkârdır. Bu yeniden yapılanma sürecinde mallardan hizmetlere doğru keskin dönüşle, yönetici ve meslek sahibi insanların artışıyla, tarım, imalat ve sanayi sektörlerindeki işlerin azalışı öngörülmektedir. Ev işleri ve hizmetlerinin gelecekte daha da yaygınlaşacağı öngörüldüğünde kayıt dışılık sorununa temel olan faktörlerin üzerine gidilerek özellikle ilgili eğitim programları geliştirilerek bu iş alanının mesleki bakımdan profesyonelleştirilmesi gerekmektedir.

Ev içi hizmetleri alanının görünmezliği ve bu sektörde emek harcayanların dezavantajlılığı, kayıt dışı ve yabancı ev içi emeğin sömürülmesinin aracı olabilmektedir. Bahsi geçen yorumların içeriğinin analizi, yerli veya yabancı ev içi emeğin sömürüsünün çeşitli meşrulaştırılma biçimleriyle toplumsal cinsiyetin yabancı emek üzerinden yeniden üretildiğini ortaya koymaktadır. İçerik analizi mevcut durumu betimlerken, söylem analizi çeşitli yönlerden kadının kadın tarafından

ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden kök alarak onların maruz kaldığı dezavantajlılığı daha da artırdığını göstermiştir. Bu süreçte kadın olma, yabancı olma ve göçmenlik dezavantajlılığın ev içi hizmetleri alanında çalışanlar bakımından zirve noktasını oluşturmaktadır.

Sonuç olarak bu çalışma, sosyokültürel bakımdan cinsiyetçi söylemin kadın bedeni ile tanımlandığını ve devam ettirildiğini göstermektedir. Türkiye’de ev işi ve özellikle yabancı kadın imgesi üzerinden cinsiyetçi söylem yeniden üretilmektedir. Bu sektörde toplumsal, kültürel ve bireysel farklılıklar ve yabancı olana ilişkin algılar, özel hayatın kontrol edilebilirliğini sözde bir meşruiyetle yaygınlaştırmaktadır. Söz konusu sektördeki çalışma şekli ve niteliği, tahakkümün bir kanalı olarak görülmekte, yüceltilmektedir. İşe özgü algılar, tanımsızlıklar, yasal boşluklar ve belirsiz çalışma saatleri ise işçileri sömürüye açık bırakmaktadır. En nihayetinde ‘göçmenlik olgusu’, gerek ev işçisine ödenen ücret, gerekse onlara güven bakımından bir dezavantaj söylemiyle olumsuzlaştırılmakta ve bu yolla sektör, cinsiyetçi sömürünün yeniden üretiminin temel araçlarından biri olmaktadır. Kadın olmak, ev işçisi (yerli veya yabancı) ve göçmen (yabancı) olmayla birleştiğinde dezavantajlılık hiyerarşisinde toplumsal bölünmeler bakımından en kırılgan sosyal gruplardan birini ortaya çıkarmaktadır.

Kaynakça

Acar-Savran, G. (2013). *Beden Emek Tarih: Diyalektik Bir Feminizm İçin*. Pusula Yayıncılık. İstanbul.

Acar-Savran, G. ve Demiryontan T. N. (2012). *Kadının Görünmeyen Emeği*. Yordam Kitap. İstanbul.

Akalın, A. E. (2014). “Türkiye’de göçmen ev işçilerinin çalışma koşulları”. *İçinde Sosyal Haklar VI. Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitabı. VI. Sosyal İnsan Hakları Ulusal Sempozyumu, Kasım 2014, 323-339. Eskişehir. <http://www.sosyalhaklar.net/2014/bildiriler/akalin.pdf>*.

Akbıyık, N. (2013). *Ev hizmetlerinde çalışma: Malatya’da bir alan araştırması. Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 21, 207-240.*

Arknaç, S. A. (2014). *Psikolojide Söz ve Anlam Analizi - Niteliksel Duruş*. Ayrıntı Yayınları. İstanbul.

Başak, S., Kınır, S. ve Yaşar, Ş. (2013). *Kadının Görünmeyen Emeği: İkinci Vardiya*. ANKA Kadın Araştırma Merkezi. Ankara.

Bora, A. (2012). *Kadınların Sınıfı Ücretli Ev Emeği ve Kadın Öznelliğinin İnşası*. İletişim Yayınları. İstanbul.

Çoşkun, E. (2014). *Türkiye’de göçmen kadınlar ve seks ticareti. Çalışma ve Toplum Dergisi, 2011,4 (3), 185-206.*

Dedeoğlu, S. (2000). *Toplumsal cinsiyet rolleri açısından Türkiye’de aile ve kadın emeği. Toplum ve Bilim Dergisi, 86, 139-171.*

Ecevit, Y. ve Diğerleri (2011). *Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi*. T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1304. Eskişehir.

Erdem, Z. ve Şahin, L. (2009). *Ülkemizde ev hizmetlerinde istihdam edilen yabancı uyruklu işgücünün çalışma koşulları: İstanbul ili üzerine bir alan çalışması. Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi. 57, 281-325.*

Foucault, M. (1971). *Orders of discourse. Information (International Social Science Council), 10 (2), 7-30.*

Foucault, M. (1982). The subject and power. *Critical inquiry*, 8 (4), 777-795.

ILO (International Labour Organization) (2015). Türkiye’de Ev İşçileri Raporu. http://www.ilo.org/public/turkish/region/eurpro/ankara/publ/turkiyede_ev_iscileri_raporu.pdf, 10.03.2017.

ILO (International Labour Organization) (2013). The VisibleFace of Women’s Invisible Labour Domestic Workers in Turkey. Erişim: <http://www.ilo.org/global/topics/domestic-workers/lang--en/index.htm>, 10.03.2016.

ILO (International Labour Organization) (2010). Göçmenlerin Sağlık Sorunları: Ev Hizmetlerinde Bir Alan Araştırması. <http://www.ilo.org/global/topics/domestic-workers/lang--en/index.htm>, 22.02.15.

206

İçduygu, A. ve Toktaş, Ş. (2005). Yurtdışından Gelenlerin Nicelik ve Niteliklerinde Sorunlar. Türkiye Bilimler Akademisi. Ankara.

Gİ (Göç İdaresi) (2017a). Göç Tarihi. Erişim: http://www.goc.gov.tr/icerik/goc-tarihi_363_380, 22.02.2015.

Gİ (Göç İdaresi) (2017b). Göç İstatistikleri. http://www.goc.gov.tr/icerik/goc-istatistikleri_363_378, Erişim: 22.02.15

Gökbayrak, Ş. (2009). Refah devletinin dönüşümü ve bakım hizmetlerinin görünmez emekçileri göçmen kadınlar. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 21 (2), 55-81.

Gökmen, Ç. E. (2011). Türk turizminin yabancı gelinleri: Marmaris yöresinde turizm sektöründe çalışan göçmen kadınlar. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 28, 201-231.

Karadeniz, O. (2011). Türkiye’de atipik çalışan kadınlar ve yaygın sosyal güvencesizlik. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 2, 83-127.

Kılıç, A. Z. (2013). Ebeveynlerin Toplumsal Cinsiyet Algısı ve Çocuk Yetiştirmeye Etkileri. Araştırma Raporu. İstanbul Bilgi Üniversitesi. <file:///C:/Users/sau/Downloads/%C3%A7ocuk%203.pdf>

Okur, A. R. (2004). Ev hizmetlerinde (işlerinde) çalışanların sigortalılığı.

Kamu-İş Dergisi, 7 (3), 347-368.

Richardson, T. (1996). Foucauldian discourse: power and truth in urban and regional policy making. *European Planning Studies*, 4 (3), 279-292.

Slattery, M. (2015). *Sosyolojide Temel Fikirler*, Ü. Tatlıcan and G. Demiriz (ed.), (cev: Ö.Balkız, G. Demiriz, H. Harlak, C. Özdemir, Ş. Özkan, Ü. Tatlıcan). Sentez Yayıncılık. Bursa.

ÇSGB (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı) (2015). *Yabancıların Çalışma İzinleri*. <http://www.cs.gb.gov.tr/cs.gbPortal/ShowProperty/WLP%20Repository/sgb/dosyalar/2006faaliyetr>, 22.02.15

TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2011), *Hanehalkı İşgücü İstatistikleri*, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=10761>, 01.02.2017.

UNHCR (The UN Refugee Agency) (2017). *Syria Regional Refugee Response*. <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/country.php?id=224>, 17.06.2017.

Üstübcü, A. (2011). *Türkiye'ye Yönelik Kadın Göçü: Seks işçileri ve Ev İçİ Hizmetlilerin Kişisel Güvenlik Sorunlarını İlişkilendirmek*. http://www.umut.org.tr/Upload/Document/document_AYSEN%20USTUBICI.doc, 03.03.2017.

Van Dijk T. (2015). "Söylem ve ideoloji: Çok alanlı bir yaklaşım". *İçinde*, (Haz. B. Çoban ve Z. Özarslan) (Çev. Ateş N.) 2. Baskı. *Söylem ve İdeoloji*. Su Yayınevi. İstanbul, 15-97.

Yıldırım S. (2014). *Türkiye'de ev hizmetinde çalışanların sorunları*. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (1), 45-59.